

Denisa ZBORKOVÁ, *České nižší školství v Českých Budějovicích v letech 1918–1938*. (Bakalářská práce Ústavu archivnictví a pomocných věd historických, Filozofická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). České Budějovice 2022, 107 s. včetně příloh.

Posudek oponenta bakalářské práce

Dějiny vzdělanosti, historie školství a jednotlivých škol, vývoj školské soustavy a učitelstvo jako stav či žactvo jako sociální vzorek se v posledních letech těší značnému zájmu badatelů. České nižší školství v Českých Budějovicích v období první republiky, stejně jako další s ním související otázky, si jako téma absolventské práce zvolila i Denisa Zborková.

Při tomto konstatování jsem nucena vycházet více z názvu předložené práce, z obsahu zadání v elektronické verzi studijní agendy, případně z autorčiných ujištění v úvodní (s. 7: *Ústředním tématem...je problematika českého nižšího školství v Českých Budějovicích v období první republiky.*) a v závěrečné pasáži (s. 70: *Záměrem ...bylo zmapovat všechny obecné a měšťanské školy v Českých Budějovicích v období první republiky...*) než z vlastního obsahu tohoto spisu. Ve skutečnosti autorka „zmapovala“ namísto „všech“ českých obecných a měšťanských škol v uvedeném městě a období dostatečně do hloubky pouze školy dvě, a to poněkud svérázným způsobem, který označuje jako „metodu sondy“ (I. obecná česká chlapecká škola s. 62–66 a I. obecná česká dívčí škola s. 67–69), ačkoliv se jedná o pouhý výběr nejvhodnějších a nejlépe zpracovatelných informačních zdrojů čili o heuristiku.

Předložená práce je uvedena kompilativní pasáží o dějinách školství (s. 9–14), na kterou navazuje další rovněž převážně kompilativní výklad. V něm se autorka prakticky v témže rozsahu vedle nižších škol, obecných a měšťanských (s. 27–34 a 50–69), vcelku soustavně věnuje i školám vyšším čili středním, a to nejen českobudějovickým, ale v celých Čechách (s. 15–26 a 35–49), a navíc pojednává nejen o školách českých, ale i německých. Nejde o jediný moment, který případného čtenáře překvapí. Autorka se v práci nijak důsledně nedrží ani stanoveného časového rámce. O budějovickém školství v letech 1918–1938 pojednává polovina z celkového stránkového rozsahu předložené práce (bez příloh má 78 s. včetně bibliografie, a z tohoto rozsahu se první republiky autorka věnuje na necelých 39 s.), což vzhledem k zadání není mnoho. Opravdu si nejsem jistá, zda bylo nezbytné v souvislosti se situací v ČSR zevrubně rozebírat například úlohu školských řádů v pobělohorské době anebo tereziánské školské reformy z konce 18. století.

Autorka byla nepochybně vedena poctivou snahou vyrovnat se s velmi obsáhlým a komplikovaným tématem, náročným i s ohledem na složité národnostní podmínky Českých Budějovic, a to zejména ve zvoleném období. Postupy, které využila, ale bohužel vzbuzují pochybnosti. V práci například chybí precizně a přehledně zpracované pojednání o celkové situaci českého nižšího školství ve městě v letech 1918–1938, které by navázalo na obdobnou pasáž pojednávající o situaci v celé ČSR (s. 12–14) a které by posloužilo i jako odrazový můstek pro další výklad. Nedovídáme se mnoho nového o působení územně příslušných školských úřadů na národní školství ve městě, a dokonce ani o mimořádně důležitých úkolech, které na lokální úrovni ze zákona plnily místní školní rady (MŠR), zejména v národnostně smíšených oblastech. V práci jsou velmi stručné a obecné zmínky o těchto úřadech a samosprávných orgánech (s. 57–59), které se navíc nevztahují k entitám činným ve zkoumané lokalitě. Podrobnější pojednání o okresním školním výboru (OŠV) a o místních školních radách ve

městě by přitom bylo zcela na místě, stejně jako využití pramenů vzešlých z jejich aktivity (jsou-li dochovány). Rozhodně by k poznání nižšího školství přispěly víc a vhodněji než pasáže o rodičovských sdruženích a zájmových spolcích (s. 55–57), které neměly žádné exekutivní či jiné pravomoci ani vůči veřejným školám ani vůči jejich zřizovatelům (městu, jeho územním částem, okolním obcím atp.). Za nedostatek práce považuji, že se autorka vůbec nevěnovala otázce hmotného a finančního, a jen okrajově personálního zabezpečení vzdělávacích ústavů, jimiž se zabývala. Nevěnovala se postavení ani funkci jejich zřizovatele, který míval zpravidla první i poslední slovo ve většině záležitostí, pročež se nemohla patřičně zhostit ani komparace ani zobecnění svých poznatků.

Většina konstatování vychází z použité a řádně citované sekundární literatury, která se však často týkala vyššího školství, jiných území nebo historických period anebo nebyla ani důsledně vytěžena. Nepříjemným překvapením pro mne byla autorčina interpretace (nebo možná přesněji dezinterpretace) tehdy platných školských norem a jejich praktické implementace v nižším školství. (Evidentně se nic nedočetla o jejich dobových výkladech, aplikaci a praktickém naplňování, o povinných spádových oblastech veřejných škol čili tzv. školních obvodech, které souvisely přímo úměrně se zákonnou povinností minimálního rozsahu základní školní docházky a měly zásadní vliv i na vznik či rušení vzdělávacích ústavů, o ministerstvem vydávaných povinných učebních osnovách pro národní školy, o z nich vycházejících metodických příručkách a jejich obsahu, o resortních skartačních a spisových předpisech, o vzorových učebních plánech a rozvrzích hodin, o procesu schvalování učebnic a pomůcek, o statistických ročenkách vydávaných pro jednotlivé školské okresy právě okresními školními výbory, o vzorových školních hodinách, o školských inspekcích a dalších kontrolách a úředních úkonech, o nichž se sepisovaly protokolární záznamy, které se neskartovaly (!), o pravidelných výročních zprávách ředitelů škol zasílaných na OŠV i zřizovateli školy atp. Vlastně se nedočetla skoro nic, takže si kladu otázku, proč si toto badatelsky úžasné nosné téma vůbec vybrala?)

Autorka se v pasážích věnovaných zvolenému tématu příliš neopírá ani o své vlastní poznatky získané z historických pramenů, přestože jich v seznamu použitých pramenů a literatury uvádí několik desítek (s. 72–74). Co s nimi tedy dělala, když je pro svou studii ani řádně nevytěžila?! Mnohastránkové tabulky v přílohách na rozdíl od tištěných statistik pravidelně zpracovávaných na OŠV (autorkou přiznaně) neobsahují a tudíž ani nevycházejí z „tvrdých“, celoplošných a kompletních dat o školách v budějovickém školním obvodu, takže jsou samozřejmě velmi nepřesné. Kromě různých sociologických ukazatelů nevypovídají vlastně o ničem, co by zásadním způsobem posouvalo na vyšší úroveň znalosti o dějinách, organizaci, struktuře a problémech budějovických českých nižších škol v letech první republiky.

Bylo by logické, kdyby autorčin metodický postup v případě studia značného počtu malých, lokálních a v různém stavu dochovaných fondů škol nebyl veden induktivní, ale naopak deduktivní metodou: od obecně známých a snadno dohledatelných skutečností uvedených shora (normy, předpisy, směrnice, metodiky, statistiky, ročenky, výroční zprávy) k informacím o jednotlivých školách. Kdyby pak tyto poznatky navzájem konfrontovala a porovnála, nepochybně by touto cestou získala mnohem plastičtější a přesnější představu o jejich celkovém stavu. Pokud by volila popsání deduktivní postup, vyvarovala by se například i protimluvného konstatování, že prameny z fondů jednotlivých nižších škol (ve skutečnosti asi především těch dvou podrobně prostudovaných) jsou vlastně velmi dobře dochované, ale jednotvárné a torzovité, takže dohromady o ničem nevypovídají (s. 52)! Smutnou skutečností je, že uvedené fondy škol vlastně nijak torzovité nejsou, ale bohužel vypovídají pouze o tom, o čem vypovídat mohou – bez komparace a konfrontace s informacemi z dalších relevantních zdrojů. Nemám teď na mysli ani tak školní kroniky, v době ČSR značně unifikované a zpravidla psané podle návodu zaslaného a kontrolovaného shora, nýbrž připomínané prameny úřední povahy původem z vyšších pater školské správy, a vedle nich samozřejmě i dobový tisk, odbornou literaturu pro školy a pro

učitele, učitelské časopisy, veřejné ankety a jejich výsledky (viz např. edici učitelů zpracovávaných prvorepublikových národopisných dotazníků z pera Pavla Holuba a kol. pro Humpolecko), žánrovou literaturu o školství a podobně, což lze vcelku pohodlně a na jednom místě studovat v takřka bezbřehém fondu Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského v Praze. Tomuto postupu se říká metoda komparativní, systémově analytická a podobně (s. 50–51). Takže když své poznatky shrnu, jde po metodologické stránce o stať poněkud zmatenou, nesystematickou a nevyrovnanou.

Po obsahové a věcné stránce se práce dostatečně nevěnuje zadanému tématu a období. Pojednává o národních školách (obecných, měšťanských; celkem na 28 s.) a také školách středních i učitelských ústavech (celkem na 27 s.), a to nejen o školách českých (práce se ovšem jmenuje *České nižší školství...*), ale i německých. Nic bych proti takovému postupu samozřejmě nenamítala, pokud by si autorka zvolila za téma českobudějovické nižší školství obecně jako celek, a pokud by podobný záměr také od počátku jasně deklarovala v zadání, v názvu, v úvodu i v závěru práce. To se ovšem nestalo. Namísto toho autorka sepsala text, který vzhledem k zadání po stránce svého obsahu poněkud připomíná nechvalně proslulý dort Čapkova pejska a kočičky.

Co mi tedy v této práci chybí? 1. Podrobná analýza územní organizace a soustavy „veškerých“ nižších škol ve městě a v okolí, především veřejných. 2. Analýza proměn této soustavy, a to pokud možno přehlednou a srozumitelnou formou (výklad na s. 28–34 i jinde působí nepřehledně a zmatečně). 3. Z informací fondů MŠR a OŠV sestavená mapa umístění českých (a případně i německých) nižších škol na ploše města s vyznačením jejich spádových oblastí (tj. školních obvodů) včetně jejich překryvů. 4. Národnostní skladba učitelstva na nižších školách zpracovaná z osobních spisů učitelů ve fondu OŠV (případně i jejich politická orientace a účast v orgánech komunální samosprávy, která bývala v období první republiky poměrně hojná). 5. Na základě kontrolních zpráv školních inspektorů a výročních zpráv ředitelů škol z fondu OŠV posouzení a srovnání úrovně jednotlivých nižších škol a rozdílů, které mezi nimi nepochybně panovaly. Takto bych si totiž představovala ono „zmapování veškerých“ nižších škol, které autorka uvádí v závěru, ale v textu je postrádám. Mimochodem, na rozdíl od autorky nepovažuji za překvapivé, když v stále silněji industrializovaném prostředí velkého města je mezi zaměstnáním rodičů nejméně zastoupena činnost v zemědělství (s. 66). Přiznám se, že by mne překvapil spíše opak!

Bohužel se nemohu ubránit kritickému pohledu na předložený spis ani po stránce formální, třebaže je autorčin individuální sloh velmi hezký a řada jejích obrátů a formulací se mi vysloveně líbila. Vede mne k tomu bohužel značný počet překlepů, přehlédnutých a neopravených prohřešků proti spisovné češtině (například v podobě velice často chybně volených předložek a pádů u frázových sloves), a mnoho dalších formálně-pravopisných nedostatků. Korektorské a další závěrečné úpravy finálního textu byly zřejmě konány v časové tísně, což se na výsledku neblaze podepsalo. Malé upozornění na závěr: zákony, normy, nařízení apod. v platnost „vcházejí“ a nikoli „vzcházejí“, což platí třeba pro semena rostlin. Bohužel se nejedná o překlep, jak jsem se zpočátku domnívala, neboť uvedené slovní spojení autorka používá v textu zcela důsledně včetně poznámkového aparátu.

Práce obsahuje i další nezbytné náležitosti jako je kritický poznámkový aparát, přehled použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů k tématu a podobně.

Závěrem bohužel nemohu konstatovat nic jiného než fakta. Předložená práce vyvolává značné rozpaky. V první řadě je otázkou, zda takto složité a široce koncipované téma bylo

vhodně zvoleno pro začátečnickou práci studenta bakalářského programu a zda se autorka neměla raději už od počátku zaměřit na dějiny jedné či dvou konkrétních škol (což ostatně nakonec i udělala). Zpracovala (a to téměř z 50 %) jiné téma a navíc i pro jiné období, než jí bylo v zadání určeno. S přihlédnutím také k ostatním mým výhradám nemohu práci označit za zvláště zdařilou, ale vzhledem k studentčinu vynaloženému úsilí, které je v ní patrné, ji doporučuji k obhajobě. Navrhuji hodnocení stupněm **velmi dobře mínus**.

České Budějovice, 18. ledna 2023

Doc. Mgr. Lenka Martínková, Ph.D.